

چین - اویغورشناسی

برپهای سمرغ تا سرزمین چین

نقشه

ناوړه بدلی

انتشارات آرون

سرشناسه	: بدیعی، نادره، ۱۳۳۹.
عنوان و نام پدیدآور	: چین - اویغورشناسی، بر پرهای سیمرغ تا سرزمین چین /
	تألیف: نادره بدیعی.
مشخصات نشر	: تهران، آرون، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۱۴۸ ص.
شابک	: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۳۳۱ - ۴۹۱ - ۱
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
موضوع	: اویغورها - چین - تأثیر ایران
موضوع	: Uighur (Turkic people) - China - Iranian Influences
موضوع	: تاجیکان - چین - Tajiks - China
موضوع	: سفرنامه‌های ایرانی - Travelers' writings, Iranian
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ب ۴ الف ۸ / DS۷۳۱
رده‌بندی دیویی	: ۹۵۱/۰۱
شماره کتابخانه ملی	: ۳۸۰۰۰۶

چین - اویغورشناسی بر پرهای سیمرغ تا سرزمین چین

نوشته: نادره بدیعی

ناشر: انتشارات آرون

چاپ اول: ۱۳۹۶

چاپ مدیران: ۱۰۰۰ نسخه

۱۸۰۰۰ تومان

نشانی: میدان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - نرسیده به خیابان منیری جاوید

تلفن: ۵۱ - ۶۶۹۶۲۸۵۰

پلاک ۱۰۵ - واحد ۳

وبسایت: www.Ar vannashr.ir

ایمیل: Ar vannashr@yahoo.com

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۷	بر پره‌ی سمرغ تا سرزمین چین
۱۵	سفر به شین جیان چین
۲۵	تیمور دوامت
۳۵	«بانوی خوشبو» ملکه ایرانی چین
۴۵	روشنگری مترجم
۴۷	تاریخ و فرهنگ تاجیکان چین
۷۷	نقد این «نی نامه جامی» بخوان!
۱۰۱	ادبیات فارسی در چین
۱۰۹	سخنی کوتاه پیرامون نفوذ زبان و فرهنگ ایرانی در چین
۱۱۹	سفری دوباره به شین جیان چین
۱۳۵	تصاویر

پیشگفتار

بر پرهای سیمرغ تا سرزمین چین^۱

کتاب را که هم اینک در دست دارید پنجمین کتاب از زنجیره‌ی کتاب-های چین-ایغورشناسی من است که به چاپ رسیده است و امروز شادمانم که باری گران را به بر دوش گرفته بودم به انجام و سرانجام رساندم و تا آنجا که در توانم بود توانستم این بایسته‌ی فرهنگی خود را به جای آورم که اگر چنین باشد مایه‌ی سرازیری من در پیشگاه فرهنگ سترگ و انسان‌ساز ایرانی و همه‌ی هم‌میهنان ارجمند خواهد بود.

این پنج کتاب دستاورد سفر فرهنگی من به چین است و در درازنای سه سالی را که در چین گذراندم، دو سفر در آهنگ به ایالت شین‌جیان (ترکستان شرقی) داشتم که با تاجیکستان، افغانستان - بخش خاوری ایران بزرگ تاریخی و فرهنگی - هم مرز است و این سه سال زمینه‌ساز آشنایی من با زبان و فرهنگ اوغوران چین شد که یکی از پنجاهوشش قوم آن سرزمین هستند. اوغوران قومی مسلمان و ترک‌زبان‌اند که در ایالت شین‌جیان، ایالت باختری چین، زندگی می‌کنند و مهم‌ترین و اصلی‌ترین قوم مسلمان چین در

^۱ برگرفته از سروده‌ی پیر نیشابور، عطار، که فرمود:

ابتدای کار سیمرغ ای عجب

جلوه‌گر بگذشت بر چین، نیم‌شب

کنار قزاق‌ها، ازبک‌ها و ایرانی‌تبارانی چون سالارها و تاجیکان به شمار می‌روند.

در این دو سفر چون دریافتیم که زبان اینان سرشار از واژه‌های فارسی است نخست به بیرون کشیدن واژه‌های فارسی آن زبان پرداختیم که پیامد آن کتاب شد که آن را در چین به پایان بردم با نام «واژه‌های فارسی در زبان اویغوری چین» که بیش از هشت هزار و پانصد واژه‌ی فارسی را در بر می‌گرفت و پس از بازگشتم به ایران چاپ و منتشر شد^۲ که به روشنی رخنه‌ی زبان فارسی، فرهنگ ایرانی، شعر و موسیقی و هنر، آیین‌ها و سنت‌ها و ترادادها و واژه‌های فرهنگی، هنری، موسیقی، شعر و ادبیات، پزشکی و حتی واژگان روزمره‌ی اویغور را فاش می‌کند.

پس از این فرهنگنامه پایه‌ی کار من بود به دیگر بخش‌های فرهنگ اویغوران پرداختم که موسیقی و رخنه‌ی موسیقی ایرانی در شین‌جیان چین و در میان اویغوران پژوهش دیگر من بود که با نام «موسیقی ایرانی در چین» منتشر شد.^۳ در این کتاب به بررسی رخنه‌ی موسیقی ایرانی در چین از روزگاران کهن پرداخته‌ام و نشان داده‌ام که چگونه به دستگاه‌ها، سازها، بسیاری از گوشه‌ها و مایه‌های موسیقی اویغوری، ایرانی و پارسی است، مانند مقام چهارگاه، مقام نوا، دو تار، سه تار، دف، تنبک و ... و به نوشتارها و گفته‌های خود چینیان و اویغوران استناد کرده‌ام که موسیقی از ایران به چین و میان اویغوران رفته است. سپس دو کتاب دیگر را از زبان پارسی به

^۲ فرهنگ واژه‌های فارسی در زبان اویغوری چین، نادره بدیعی، بنیاد نیشابور نشر بلخ،

تهران، چاپ اول، ۱۳۷۷

^۳ موسیقی ایرانی در چین، نادره بدیعی، انتشارات پارت، تهران، چاپ اول، ۱۳۹۳

اویغوری برگرداندم که این دو کتاب نخستین کتاب‌هایی هستند که از این زبان به پارسی برگردانده شده‌اند که یکی از این کتاب‌ها درباره‌ی رخنه‌ی معماری، ساختمان‌سازی و مهرازی ایرانی در شین‌جیان چین است که حضور قاطع شیوه‌ی مهرازی و ساختمان‌سازی ایرانی را در شین‌جیان نشان می‌دهد و روشن می‌کند که بسیاری از اصطلاحات مهرازی در شین‌جیان پارسی است مانند آجر، کاشی، خشت، ایوان، پیش‌ایوان و ...

کتاب دیگر با نام تورپان که شهر مانویان چین است و در پیرامون این شهر دست‌کندهایی وجود دارد که به گونه‌ای شگفت‌انگیز آثار مانویان و نقاشی‌های آنها را می‌نمایاند و در بزرگ‌ترین پژوهش باستان‌شناسی که در چین انجام گرفت، چند هزار لوح گلی یا گل‌نوشته از این دست‌کندها به دست آمد که به هزار غل‌بودا نام‌آور شد. این گل‌نوشته‌ها که بر آنها خط پهلوی مانوی و گاه سغدی به چشم می‌خورد و فرهنگ و هنر، مهرازی و نقاشی، پزشکی، خوشنویسی، نذیب‌زرننگاری و ... مانویان را به چشم زیباپسندان و زیبایی‌شناسان و پژوهشگران فرهنگ و هنر ایرانی می‌نشانند و حتی بسیاری نسخه‌های پزشکان مانوی که پزشکی گیاهی و به اصطلاح سنتی ایران را در آنجا رواج می‌دادند به دست آمده که این هردو کتاب به زودی منتشر می‌شوند.^۴

اینک پنجمین کتاب را پیش چشم دارید که در سیرینه‌ی جستارهایی چند درباره‌ی اویغوران و تاریخ و فرهنگ و هنر آنان و رخنه‌ی فرهنگ ایرانی در میان آنان است. این کتاب از نه بخش پدید آمده که در بخش نخست با اویغوران، وضعیت جغرافیایی، زبان و خط اویغوری و نمودهایی از فرهنگ

^۴ این هر دو کتاب را انتشارات علمی و فرهنگی، هم اینک زیر چاپ دارد که به زودی منتشر خواهد شد.

آنان آشنا می‌شوید. دومین بخش معرفی تیمور دوامت، شاعر بلندآوازه‌ی اویغور است که برای نخستین بار سروده‌هایی از او را به شعر پارسی برگردانده‌ام و بخش‌هایی از پیشگفتار یکی از کتاب‌های شعر او یعنی «مشعل حیات» را نیز ترجمه کرده‌ام که خواهید خواند. در بخش‌های دیگر کتاب به «شان‌فی» یا بانوی خوشبو، ملکه‌ی ایرانی چین پرداخته‌ام که ماجرای زندگی‌اش دستمایه‌ی بسیاری از نویسندگان، نمایشنامه‌نویسان و آفرینندگان ایرانی یکن شده است. او نقشی بسیار جالب در تاریخ چین داشته است. بانویی ادب و درخشان‌سلک.

دو بخش دیگر کتاب را به تاجیکان چین ویژه کرده‌ام که در بخش نخست گزیده‌هایی از کتاب تاریخ ملیت‌ها در شین جیان را ترجمه کرده‌ام که نشان می‌دهد با افسوس اویغوران و مورخان چینی امروز، کمتر آشنایی با فرهنگ و تاریخ ایران دارند و به راستی شناخت اینان از دانش و فرهنگ ایرانی بسیار سطحی و بی‌پایه است که شاید یکی از علت‌های آن تأثیر کمونیست‌های چین بر اندیشه‌ی اینان باشد و آدمی به افسوس می‌نشیند که چرا در روزگاران گذشته که پیوندهای میان ایران و چین بود و بازارگانان، هنرمندان، موسیقی‌دانان و نقاشان و حتی ادیبان و فرستادگان سیاسی و اقتصادی از دو راه ابریشم آبی و راه ابریشم سبک معروف به چین می‌رفتند و می‌آمدند، هر دو کشور و مردمانش با فرهنگ هم‌آشنایی داشتند و به یاد بیاوریم چگونه ادب پارسی سرشار از جلوه‌گری‌های بی‌نهایت چینی و خلّخی و آهوی ختن بود فسوسا که امروز این چنین بی‌خبر و ناآگاهانه تا آنجا که حتی درباره‌ی اوستا، کتاب سپنتای زرتشتیان ایران، دچار پندار انگاشت و وهم و گمان شده‌اند و چگونه درباره‌ی این کتاب و ریشه‌های تاجیکان چین به راه نادرست رفته‌اند. در برابر بخوانید پژوهش میدانی مرا درباره‌ی تاجیکان چین که به گونه‌ای جامعه‌شناسی تاجیکان چین است که

درباره‌ی آداب و رسوم، فرهنگ، ترادادها و سنت‌ها، لباس، موسیقی، هنرهای دستی و ... تاجیکان پژوهیده‌ام و به همراه آن در سفری به تاشقورقان که سرزمین تاجیکان است به پژوهش میدانی در آنجا دست یازیدم و پیامد آن پژوهشی گسترده درباره‌ی تاجیکان چین شد که در این کتاب می‌خوانید. من دوبار درباره‌ی تاجیکان چین در انجمن دوستی ایران و تاجیکستان و افغانستان و نمایشگاه جهانی کتاب سخنرانی کرده‌ام و این پژوهش بسیار توجه و نگرش اهل فرهنگ را برانگیخت.

من از شما خوانندگان گرامی کتاب می‌خواهم که هر دو بخش را که درباره‌ی تاجیکان است یکی از دید چینی و دو دیگر از دید من ایرانی بخوانید و این را در یاد داشته باشید که به من حق بدهید که نوشتم آدمی به افسوس می‌نشیند از این همه ناآگاهی و بی‌خبری که در این روزگاران نسبت به تاریخ و فرهنگ ایران است.

اینک که سخن به ادب پارسی رسید در بخشی دیگر از این کتاب شما سه بخش را می‌خوانید که این سه بخش تأثیر ادبیات پارسی در چین را نشان می‌دهد که چگونه در سده‌های پیشین ما چنان رخنه‌ی فرهنگی در چین داشتیم که حتی، حتی امام مسجد نیوجینگ که مهم‌ترین مسجد یکن با قدمتی هفتصدساله است از ایران گسیل می‌شود و چنانچه به کجا شد آن همه شکوه و فر فرهنگ ایران و رهبری دل‌ها و رهبری هزاران ساله‌ی ایران و فرهنگ ایرانی بر دل‌ها و اندیشه‌ها و ایمان‌ها ... افسوس.

در اینجا بایسته است بیفزایم که اویغوران خود را همان تورانیان می‌دانند و فرزندان تور برادر سلم و ایرج فرزندان فریدون، شاهنشاه ایران زمین، که هنوز و هم چنان آثاری از شهرهای کهن و ویران‌شده‌ی تاریخی را در سرزمین اویغوران می‌یابید هم چون بلاشگان یا بلاساغون و گوسه^۵ و ...^۵ که

^۵ گوسه = گوسان = خنیاگری که واژهای پهلوی است.

آدمی را با خود به چند هزار سال پیش می‌برد و در زمانی پس از آن اویغوران به دین مانی درآمدند و مانوی شدند و فرستادگان مانی را با آغوش باز پذیرفتند و در آن دست‌کندها که به آن اشاره کردم مغان مانوی به اعتکاف می‌نشستند و به آموزش و نیوشاندن فرمان‌های آیینی مانی به اویغوران می‌پرداختند. هنگامی که در سده‌ی گذشته این دست‌کندهای مانوی به هم رسید، بسیاری از اسناد تاریخی و فرهنگی و هنری مانویان کشف شد آن را بزرگ‌ترین کشف تاریخی سده‌ی بیستم میلادی نام نهادند.

پس آن‌گاه که اویغوران به اسلام گرویدند چند سده پس از پذیرش اسلام به ایران باختند و ایرانیان فرمانروا شدند و زیر تأثیر و خُلد فرهنگ ایرانی با ادب و شعر، هنر و موسیقی، بهرازی، رقص، عرفان و ... رفتند و این فرهنگ و هنر را با خود به شیخون ایران بردند... اویغورانی که ایران را تسخیر کردند و فرمانروای ایران شدند در تاریخ به نام سلجوقیان می‌شناسیم و می‌دانیم که چگونه سلجوقیان میلاد باستان سلجوقی با یاری وزیران ایرانی‌شان «ایرانی‌اندیش» شدند و به همراه دستی پر از فرهنگ و هنر پربار ایرانی به سرزمین خود بازگشتند و امروزه سده‌ها بعد باست که با فرهنگ ایرانی می‌زیند. در نخستین بخش این کتاب خواهیم خواند که اویغوران تا سال ۱۹۳۶ میلادی اساساً پارسی‌زبان بودند و از آن زمان حکومت وقت آنان تلاش کرد تا زبان اینان را از پارسی به ترکی برگرداند و اینان را از فرهنگ ایرانی جدا نماید و تجزیه و جداسازی فرهنگی را در آن سرزمین پایه‌گذاری و ... تفو بر چرخ گردون و تفو بر استعمار فرهنگی.

در اینجا بایا می‌دانم که به شهر کاشغر که روزی یکی از شهرهای ایران بود اشاره کنم که امروزه روز پایتخت فرهنگی اویغوران است. کاشغر یا کاشیگر یا کاشیان روزگاری از شهرهای ایران بزرگ تاریخی و فرهنگی بود و پس از جداسازی و تجزیه‌ی بخش خاوری خراسان بزرگ از ایران - افغانستان

امروزی- و در گیرودارهای بازی‌های استعماری سده‌ی نوزدهم بخشی از خاور ایران بزرگ از جمله کاشغر به تصرف اویغوران درآمد و پس از آنکه چین، شین‌جیان را بخشی از سرزمین خود نامید این شهرها مانند کاشغر، یارکند، آذرکند و ... به گستره‌ی سیاسی چین افزوده شدند و به یاد بیاوریم سخن دانای پارس، سعدی بزرگوار، را که فرمود ... «به جامع کاشغر درآمدم پسری دیدم نحوی گفت از سخنان سعدی چه داری؟!» و همین چند جمله‌ی سعدی نشانگر آن است که جهان با فرهنگ آن روزگار در پرتو فرهنگ ایرانی مریست چنانکه هنوز و هم چنان در همه‌ی مدرسه‌های آیینی مسلمانان شین‌جیان کتاب‌هایی هم چون مثنوی شریف، بوستان و گلستان سعدی، آثار جامی و ... زبان پارسی تدریس می‌شود.

... در پایان این کتاب می‌دانم که باز هم به این نکته اشاره کنم که این پنج جلد کتاب که دستاورد سفر فرهنگی من به چین است پیامد صدهای کیلومتر سفر در چین و ایالت شین‌جیان و دور افتاده‌ترین شهرهای آن سامان است که به همراه همسر من که در آن زمان استاد مدعو زبان فارسی در دانشگاه پکن بودند و دو فرزند خردسال و با یاری پندیده‌ی پروفیسور یه ایلینگ، استاد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پکن و همسر گرمی‌خان که خود استاد زبان فرانسه در همان دانشگاه بودند رخ داد. یاد مهربانی‌ها و همراهی‌های پروفیسور یه ایلینگ را گرامی می‌دارم که در هر دو سفر درازآهنگ را به همراه من در شین‌جیان چین داشتیم همه جا همراه و یاور راهنمای دلسوزمان بودند.

بی‌گمان اگر این دو سفر و امکاناتی را که در آن زمان به من و گردش روزگار مرا به چین و ماچین و ملک ختا و ختن نمی‌برد هرگز این پژوهش‌ها انجام نمی‌شد و شاید هرگز هم میهنان گرامی‌ام از وجود گستره‌ای بزرگ از زبان و ادب پارسی در سرزمین چین ناآگاه می‌ماندند و باسرافرازی می‌گویم که رویارویی و شناساندن این گستره‌ی ادب و فرهنگ ایرانی در سرزمین

چین افتخاری بزرگ برای من است که به راستی زندگی فرهنگی‌ام را سال‌ها و سال‌ها زیر خلدن و تأثیر خود گرفت و سالیان دراز، نزدیک به بیست و پنج سال همه‌ی تلاش من برای روشنگری این رخنه‌ی ژرف و بی‌چون و چرای فرهنگ ایرانی و زبان پارسی در چین بود و امیدوارم ... امیدوارم که تنها گوشه‌ای کوچک از بایسته‌ای بزرگ را که در پیشگاه سرزمینم، ایران بزرگ، بر دوش داشته‌ام به انجام رسانده باشم که اگر چنین باشد بالشی و نازشی برای من است و یادگاری است که از خود برای ایران گرامی‌ام به جای می‌گذارم. باشد که دیگران نیز کار مرا به گونه‌های دیگر و در سرزمین‌های دیگر پی بگیرند و هر یک گوشه‌ای از فرهنگ‌بخشی ایران بزرگ فرهنگی و تاریخی را روشنگری کرده، نام بلند ایران را بلندآوازه‌تر سازند... که آیدون باد.

شمیران - مرداد ماه ۱۳۹۶

نادره بدیعی